

Van Spoetnik tot Watergate.

Replik bij de commentaren van P. G. Heymans en P. R. J. Simons in
Ped. Stud. 1979 (56) 77-87

J. J. HINTJES EN B. SPIECKER

Subfakulteit P. A. W. - V.U., Amsterdam

1. Het gegeven dat twee commentaren op ons artikel verschenen zijn, is verheugend te noemen. Deze commentaren zijn enigszins teleurstellend, want kennelijk zijn wij er niet in geslaagd onze analyses op een voor iedereen heldere wijze te presenteren. Voordat wij uitvoeriger op de reacties ingaan, willen wij terwille van de duidelijkheid de nagestreefde intentie en gerichtheid van onze uiteenzettingen nogmaals weergeven.

Ons onderzoek naar Kohlbergs theorie geschiedde vanuit een wetenschaps-filosofische optiek. Het was onze bedoeling Kohlbergs theorie te analyseren op konstitutieve bestanddelen, om daarbij tevens de aandacht te vestigen op spanningen en niet bereflekteerde vooronderstellingen. Een aantal misverstanden bij de auteurs lijkt gelegen te zijn in een niet voldoende begrip voor ons vertrekpunt. In ons artikel pleiten wij niet, zoals Simons veronderstelt, voor een geesteswetenschappelijke pedagogiek die uitgaat van een normatieve antropologie. Onze interesse is primair gericht op een rekonstruktie van Kohlbergs theorie. De samenvatting die Simons van deze theorie geeft, is op zichzelf wel waardevol, maar gezien vanuit onze vraagstelling, niet direkt relevant en zelfs lakuneus, omdat aan de theoretische konstruktie van Kohlbergs theorie nauwelijks aandacht wordt besteed.

Een misverstand heeft betrekking op de betekenis van onze analyses voor de praktijk. Met name in het kommentaar van Simons klinkt de opvatting door als zouden onze analyses louter theoretisch van aard zijn en daarom geen reperkusies kunnen hebben voor de praktijk van de erop geënte stimuleringsprogramma's (Simons, pag. 79). Dit is een misvatting; de in theoretisch opzicht gesignaleerde spanningen werken voor een deel door in de praktijk. Wanneer men Kohlbergs opvatting over moraliteit onderschrijft, dan betekent dit, dat het objekt waarmee morele opvoeding zich in de praktijk bezighoudt, op een specifieke wijze is vastgelegd.

2. De commentaren van Simons en Heymans

verschillen in opzet en argumentatiestructuur. De kritiek van Simons komt in belangrijke mate voort uit een empirische invalshoek. Heymans tracht onze analyses vooral te interpreteren vanuit een bredere (nog te ontwikkelen?) handelingstheorie. Wij zullen eerst aandacht schenken aan de reactie van Simons.

De reactie van Simons ademt, wetenschapstheoretisch gezien, een naïef-empirische opvatting, die anno 1978 als achterhaald beschouwd kan worden. Op verschillende plaatsen lijkt zijn argumentatie geïnspireerd te zijn door een archaisch aandoend empirisme: 'Wat dan nog overblijft is de vraag of er voor die uitgangsgedaten inderdaad in ruime mate betrouwbare empirische evidentie is' (pag. 78). 'Of een dergelijke inhoud van de morele opvoeding inderdaad sterk gekoppeld is aan de moderne Westerse samenleving, is een empirisch probleem' (pag. 79). Simons hoopt de door ons gesignaleerde problemen te kunnen oplossen door een beroep te doen op de 'empirie'. Dit is een o.i. sterk overspannen verwachting, die, gezien de 'theoriegeladenheid van de waarneming' niet terecht lijkt. Simons verdedigt burchten die door empirische wetenschappers zelf reeds lang verlaten zijn.

Wij gaan nu over tot het opsommen van enige punten van kritiek:

- pag. 77, punt 1: Het is juist dat wij in ons artikel vooral aandacht schenken aan Kohlbergs theorie van de morele ontwikkeling. De beweegreden om toch 'morele opvoeding' in de titel op te nemen, was om alvast vooruit te lopen op een uitkomst van onze analyses, nl. dat Kohlbergs theorie deontisch van aard is, bepaalde inzichten t.a.v. morele opvoeding in zich draagt.
- Simons is nogal kwistig met allerlei uitspraken, die hij niet verder onderbouwt. Ter illustratie een opmerking (zie punt 4. ad a): 'Gedeeltelijk is deze kritiek terecht, gedeeltelijk berust zij echter op misverstanden'. Nergens in de tekst wordt deze bewering gestaafd, op geen enkele wijze wordt getracht aan te geven in hoeverre onze kritiek terecht is, dan wel berust op misverstanden. Wat te doen met opmerkingen als: 'Of dit een terechte

- of onterechte beperking is, is een andere vraag' (punt 4. ad d).
- Pag. 78, punt 4. ad a: De redenering die Simons ons hier voorlegt, is volstrekt onbegrijpelijk en getuigt van genoemd vertrouwen in de 'empirie'. Het argument van Simons impliceert dat de bezinning op de vooronderstellingen en implicaties van een theorie zinloos is. Dit is een beperkte gedachten-gang, zo zou men dan ook geen kritiek meer mogen geven op de vooronderstellingen van de nationaal-socialistische opvoedingstheorie van b.v. Ernst Kriek.
 - Pag. 80, punt 5. a, b, c: De hier gepresenteerde argumenten die de stimuleringsprogramma's moeten legitimeren, zijn niet steekhoudend. Zeer veel theorieën, wellicht ook die van Kriek, hebben 'enige empirische gelding'. Het is onjuist praktische stimuleringsprogramma's 'minder controversieel' te noemen. En tenslotte is de uitspraak dat er 'onvoldoende alternatieven' zijn, geen afdoende rechtvaardiging.
 - Pag. 79, punt 4. ad b: Wat is de strekking van de bewering 'Als men al ergens toe 'opvoedt' dan is het tot het redeneren op basis van algemene ethische principes'. Onderschrijft Simons hiermee de aanname dat bepaalde ethische principes universeel van aard zijn? Dit standpunt verdient dan echter een nadere, en wel een fundamentele, rechtvaardiging. Tot zover het artikel van Simons.
3. Zoals reeds gezegd: Heymans' oppositie is interessanter. Verwarrend is wel dat hij niet zo zeer ingaat op onze rekonstruktie van Kohlbergs theorie, doch dat hij de door ons te berde gebrachte kritiek afzet tegen een (voorlopig) concept van een bredere handelingstheorie. Als gevolg daarvan laat hij een aantal punten van kritiek liggen. Eén van de hoofdpunten is 'dat H. & S. het cognitief-structureel paradigma erg beperkt opvatten en zodoende tot een aantal kritiekpunten komen' (pag 84). Naar onze opvatting vat Heymans Kohlbergs theorie te ruim op, en verwaarloost hij bovendien in zijn commentaar een wezenlijk aspect van Kohlbergs theorie. Hij benadrukt nogal eenzijdig het cognitief structurele aspect van Kohlbergs theorie en verwaarloost de pragmatisch-adaptieve dimensie van deze theorie. Kohlberg zelf benadrukt, in navolging van Piaget, ook de pragmatisch-adaptieve dimensie van de morele ontwikkeling. Een ander door Heymans aangeroerd punt is dat elk paradigma zijn eigen 'geloofspunt' heeft, en dat 'vragen uit het ene paradigma soms lachwekkend klinken in een ander' (pag. 83). Dit is echter voor ons geen reden een

bezinning op de antropologisch-ontologische en kentheoretische vooronderstellingen achterwege te laten. Een analyse van vooronderstellingen kan voorkomen dat het ontwerpen van stimuleringsprogramma's verwordt tot een blind automatisme.

In punt 2.4. stelt Heymans dat de term 'natuurlijk' zo veel mogelijk vermeden dient te worden. Wij interpreteren deze opmerking maar als een kritiek op Kohlberg, aangezien deze auteur spreekt over '“natural” development'.

Tenslotte nog enige opmerkingen over de door Heymans voorgestelde theorie van de deontische competenties. Heymans poogt Kohlbergs theorie op te nemen binnen een bredere handelingstheorie. Op de vraag of een dergelijke verruiming mogelijk is, kunnen wij hier niet verder ingaan. In elk geval zal een dergelijke onderneming gepaard gaan met bepaalde aanpassingen van en betekenisverschuivingen binnen Kohlbergs theorie. Het verontachtzamen van de pragmatisch-adaptieve component van Kohlbergs theorie is hier o.i. een eerste gevolg van.

Op het eerste gezicht lijkt de door Heymans geleverde theorie aantrekkelijker dan Kohlbergs theorie. Er wordt nl. aandacht geschonken aan *meerdere* deontische werelden, waarin het subjekt funktioneert. In deze zin komt Heymans tegemoet aan een aantal van de door ons genoemde problemen m.b.t. Kohlbergs theorie.

Punt blijft wel dat een zeer zware wissel getrokken wordt op de mogelijkheid deze deontische werelden te formaliseren. Ook bij de door Heymans te ontwikkelen handelingstheorie duikt het probleem op hoe men met behulp van een formele theorie inhoudelijk morele oordelen kan rechtvaardigen. Ten gerieve van zowel Simons als Heymans citeren wij een passage uit Hamlyns 'Experience and the growth of understanding', 1978: 'It would scarcely make sense to try to say something about the growth of moral understanding without a clear view about what morality consists in; whether, for example, it consists in conformity to moral rules and principles, whatever be their nature, or whether it involves a more complex view of human life and some picture of what a human being is'. Deze auteur merkt n.a.v. Kohlbergs theorie het volgende op: '... This picture presupposes a view about what the progression is progression towards, as well indeed as the view that it is in fact a progression; and many would hold that this view leaves much to be desired, or at any rate is an over-simple view of human life and moral considerations. A view of the growth of moral understanding necessarily involves and presupposes a view about morality, and it would

therefore be rash to enter a field without a developed moral philosophy. The same applies to the other areas that I have mentioned' (pag. 146).

4. Samenvattend kunnen wij stellen dat een tekort in het denken over stimuleringsprogramma's, daarvan getuigt met name de reactie van Simons, is, dat onvoldoende nagedacht wordt over de wetenschapsfilosofische achtergronden. De 'ontologisering' van de aan deze projecten ten grondslag liggende

theorieën, in dit geval Kohlbergs theorie, dreigt soms zover te gaan dat de uitgangspunten van deze theorieën niet meer geproblematiseerd worden. 'Kritiek' devalueert tot kritiek die past binnen het eenmaal geaccepteerde onderzoeksbeleid. Kritiek die niet past binnen dit kader wordt geëtiketteerd als 'hoogdravend' en 'zwaar' (Simons, pag. 80). De cirkel is rond!

Van Spoenik tot Watergate. . . de procedures blijven dezelfde.